

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI" CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

TEZĂ DE DOCTORAT

GEME CREȘTINE ÎN BISERICA VECHĂ (secolele I-IV)
APARIȚIE, LOCURI DE PRODUCȚIE, RĂSPÂNDIRE, TEMATICĂ, TIPOLOGIE

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC

Prof. Dr. NICOLAE GUDEA

DOCTORAND

MIRELA BERCIU-PROTOPOPESCU

Cluj-Napoca 2016

CUPRINS

I.	INTRODUCERE	4
	1. Scopul lucrării.....	4
	2. Stadiul cunoștințelor despre subiect.....	5
	3. Izvoarele care au stat la baza lucrării.....	9
	4. Metode de lucru.....	14
	Abrevieri și bibliografie.....	17
II.	IMPERIUL ROMAN. Prezentare pe scurt	20
	1. Întinderea Imperiului Roman.....	20
	2. Organizarea administrativă.....	21
	3. Organizarea militară.....	22
	4. Economia.....	24
	5. Meșteșugurile și artele minore.....	26
	Abrevieri și bibliografie.....	29
III.	ISTORIA BISERICII IN PRIMELE PATRU SECOLE (rezumat)	31
	1. Etapele de dezvoltare a creștinismului.....	31
	2. Răspândirea creștinismului, organizarea Bisericii și misiunea.....	34
	3. Viața de cult și aspecte din viața Bisericii.....	36
	4. Sacramentele. Tradiție și inovație.....	41
	Abrevieri și bibliografie.....	46
IV.	TRADIȚIA ROMANĂ A GEMELOR ȘI SEMNIFICAȚIA SIMBOLICĂ A IMAGINILOR ȘI A PIETRELOR DIN CARE ERAU CONFEȚIONATE GEMELE	48
	1. Răspândirea gemelor păgâne.....	48
	2. Tematica gemelor păgâne.....	52
	3. Semnificația simbolică a pietrelor și imaginilor.....	55

4. Încercări de tipologie în cadrul tematic.....	60
5. Criterii de datare a gemelor păgâne.....	65
Abrevieri și bibliografie.....	67
V. DESPRE O EVIDENȚĂ SELECTIVĂ A GEMELOR PĂGÂNE.....	74
1. Principalele colecții de gеме păgâne.....	74
2. Colecții mici de gеме pe așezări.....	78
VI. GEMELE CREȘTINE. PREZENTARE ȘI CLASIFICARE.....	82
1. Despre numărul gemelor creștine.....	82
2. Despre originea pietrelor pentru gеме și posibilele locuri de prelucrare.....	84
3. Datarea gemelor creștine.....	87
4. Răspândirea gemelor creștine.....	93
5. Tematica/iconografia gemelor creștine (simbolistica și tematica istorică)....	104
6. Tipologia gemelor creștine. Studii de caz.....	126
7. Problema gemelor gnostice.....	134
Abrevieri și bibliografie.....	140
VII. REPERTORIU SELECTIV DE GEME CREȘTINE.....	143
1.geme simbolice cu reprezentarea chrismonului.....	143
2.geme cristologice.....	146
3.geme cu reprezentarea ancorei.....	147
VIII.CONCLUZII.....	163
Bibliografie generala.....	165
Abrevieri bibliografice cu specific tematic.....	170
Lista ilustrațiilor.....	185

Mirela Berciu-Protopopescu

**GEME CREȘTINE ÎN BISERICA VECHĂ (SECOLELE I-IV). APARIȚIE, LOCURI DE
PRODUȚIE, RĂSPÂNDIRE, TEMATICĂ, TIPOLOGIE**

(rezumat)

Lucrarea mea intitulată „Geme creștine în Biserica Veche (sec. I-IV). Apariție, locuri de producție, răspândire, tematică, tipologie” este un studiu de istorie universală veche, cu implicații, mai ales în domeniul artelor minore și în legătură cu sculptura în piatră (glyptica). Cum nu exista un model pentru studiul gemelor creștine a fost nevoie de parcurgerea întregului ansamblu sau aproape întreg ansamblul bibliografic al glypticii pentru a ne forma o concepție în legătură cu gemele creștine, rolul și importanța lor în Biserica veche.

După trecerea în revistă pe scurt a istoriei imperiului Roman (sec. II-IV) precum și istoria Bisericii creștine în aceeași perioadă, am făcut un excurs important referitor la spectrul de geme „clasice”, numit aici impropriu păgâne, excurs care a constituit baza pentru studiul gemelor creștine pentru că acestea din urmă au preluat în întregime, pe de-o parte, datele în legătură cu materia primă a gemelor, modalitățile de prelucrare, iar pe de alta parte mesajul religios, social, intim al purtătorilor de geme. Deoarece nu exista o lucrare de sinteză despre gemele creștine, în lucrarea de față am încercat să cuprind principalele probleme ale gemelor creștine, fără a tinde spre exhaustiv. Având în vedere că tematica gemelor creștine este variată și foarte diversificată, am încercat să descriu un tablou general cu opt categorii de geme creștine, în fiecare categorie existând mai multe tipuri de imagini, ceea ce sugerează mai multe ateliere care produceau geme. Multe din gemele creștine sunt foarte frumoase, atât din punct de vedere al realizării artistice cât și din punct de vedere coloristic.

Lucrarea mea este divizată în opt părți: o parte – I – de introducere în temă prezentând și metoda de lucru; partea a II-a de istorie a epocii; o parte – III – de istorie a Bisericii în epocă; două părți (IV-V) de istorie a gemologiei cu accent pe gemologie păgână, ante creștină; trei părți despre gemele creștine (VI-VIII) care, în chip firesc, sunt cele mai întinse; urmează părțile de încheiere științifică: abrevieri și bibliografie, abrevieri bibliografice, lista ilustrațiilor precum și 47 planșe cu ilustrații (hărți, tabele, artefacte creștine tipice organizate tematic).

Cuvintele cheie se referă mai ales la tematica gemelor creștine (Vechiul Testament, Noul Testament, simbolurile creștine, imaginile simbolice, geme cristologice, geme gnostice, scene biblice etc.).

Capitolele urmează o evoluție, așa cum cere orice lucrare științifică: capitolul I prezintă scopul lucrării, materialul lucrat pe scurt, metoda de lucru și cea de prezentare, baza de informații și un istoric al cercetărilor.

Capitolul II reprezintă o istorie scurtă a Imperiului Roman care încearcă să explice modul în care civilizația romană a urmat pe cale economică, militară, administrativă, nivelul înalt al culturii. Între meșteșugurile care au alcătuit cultura economică a provinciilor este menționată și arta minoră, respectiv meșteșugurile ce au produs artefacte mărunte din pietre prețioase, între care geme și camee.

Capitolul III prezintă istoria Bisericii în primele patru secole; etapele evoluției ei; trecerea de la Biserica persecutată la cea ilicită și apoi la cea liberă. Se sugerează rolul pe care gemele l-au jucat în răspândirea credinței creștine și rolul extraordinar pe care l-au jucat în cateheză, respectiv răspândirea învățăturilor pe calea imaginilor.

Capitolul IV și capitolul V prezintă paleta foarte largă a gemelor zise ”păgâne” care au avut pe de-o parte rolul de a răspândi elementele religiilor păgâne și o anumită orientare spre arta epocii. Colectționarea gemelor păgâne a început încă din epoca romană și s-a tot dezvoltat ducând la existența unor colecții uriașe de geme și camee care constituie astăzi baza pentru muzee mari nu numai în fostele teritorii ale Imperiului Roman, dar și în afara lui (e.g. New York, Leningrad etc.). Cele mai mari se află, bineînțeles, pe teritoriul fostului Imperiu (Paris - mai multe colecții, Londra, Viena, München, Roma). Colectționarea și cercetarea gemelor a început mai târziu în țările mici și tinere (Ungaria, România, Jugoslavia, Bulgaria etc.).

Capitolul VI prezintă clasificarea gemelor creștine. Este pentru întâia oară când se prezintă în arheologia românească această parte a artei minore: arta creștină a gemelor (considerată neimportantă în raport cu valorile gemelor păgâne despre care s-au scris numeroase lucrări). Această restituire are o importanță majoră mai ales acum când istoria creștină se studiază și în România tot mai pe larg. În unele părți ale arheologiei creștine lucrarea de față poate juca chiar rolul de determinant, aducând la lumină date noi despre creștinarea popoarelor de pe teritoriul Daciei și Moesiei Inferioare.

Lucrarea arată că gемеle creștine prezintă o tematică foarte vastă și o iconografie frumoasă și complexă.

Am încercat în câteva rânduri și în cazul unor geme tip să fac o tipologie a iconografiei, ceea ce consider că poate fi un progres în acest sens pe tărâm arheologic.

Aș dori ca lucrarea mea să fie un început important pentru arheologia creștină din România, deoarece în arheologia românească s-a scris puțin despre geme și amintesc aici pe Gramatopol care s-a ocupat (în mod filosofic) de gemele gnostice de tip Abrasax (Gramatopol 1981, p.89) iar mai pe larg despre gemele creștine propriu zise și gemele gnostice creștine din provinciile dacice vorbesc autorii N.Gudea și I. Ghiurco (Gudea-Ghiurco 1988, p. 43-44) în cartea lor despre creștinismul timpuriu pe teritoriul celor trei provincii Dacia.

Cred că prezenta lucrare oferă un spectru larg de imagini simbolice și simboluri creștine, multe databile, în care se încadrează și cele din Dacia, și va putea fi de folos pentru crearea unei imagini mai bune a creștinismului primitiv și în Dacia, iar asta va duce la îmbogățirea materialului didactic din arheologia românească.

Cuvinte cheie:

Geme creștine, geme gnostice, glyptică, iconografie, izvoare istorice, origine, răspândire, reprezentare, tematică, proveniență, simbolistică (ancoră, cruce, delfin, Bunul Păstor, chrismon etc.) scene biblice, arta minoră, arta creștină, gemologie, cult, podoabe, comunități, colecții, descoperiri arheologice, zeități, animale, reptile, pești, păsări, scene pastorale, .camee, cataloage, intalii.